

DE GRATIA ET LIBERO ARBITRIO

LIBER QUINTUS

CAPUT PRIMUM.

Proponitur questio de cognitione veri moralis.

Disseruimus hactenus de viribus humanis, et libertate arbitrii, circa res naturales. Nunc de moralibus agendum erit. Primum, an possit viribus naturæ cognosci verum aliquod morale. Deinde, an iisdem viribus fieri possit actio aliqua vere bona moraliter. Postremo, sitne homo liberi arbitrii in hujusmodi actionibus peragendis vel omittendis.

Quæritur igitur, possitne homo viribus naturæ, sine auxilio gratiæ specialis verum aliquod morale cognoscere. Ubi tria præmittenda sunt, ut quæstionis status clarius innotescat; quid intelligamus nomine Gratia, quid nomine veri moralis, et quid nomine cognitionis.

Per auxilium gratiæ non intelligimus gratiam justificantem, sed motionem et directionem divinam, qualem peccatores quoque habere possunt. Satis enim constat tum ex testimonio S. Augustini lib. 1. *Retract.* cap. 4. tum ex communi omnium consensu, injustos et peccatores, aliqua vera, non solum naturalia, sed etiam moralia et supernaturalia posse cognoscere. Sed utrum id possint viribus suis, an Deo speciali auxilio iuvante in controversia est.

Nomine autem veri moralis, non accipimus verum morale universe consideratum, ut Deum esse colendum, parentes veneran-

dos, filios diligendos; id enim non minus facile potest intelligi, quam verum naturale theoreticum; sed verum morale cum omnibus circumstantiis, quæ necessariae sunt, ut actio voluntatis, ei vero conformis sit actio virtutis, ut cum quis iudicat, sibi hoc tempore elemosynam faciendam; vel quod mutuo est acceptum, esse restituendum hoc tempore, quia ratio iustitiæ nunc id fieri postulat.

Denique nomine cognitionis non intelligimus simplicem apprehensionem, sed etiam iudicium, et iudicium non illud ultimum, ad quod ex necessitate sequitur electio. Id enim ex voluntate dependet, sed iudicium, præcedens imperium voluntatis, quale inter consultandum exerceri solet.

His prænotatis ad propositam quæstionem quidam theologi respondent, nullum verum morale posse ab intellectu humano, in statu naturæ corruptæ, sine speciali Dei auxilio, cognosci. Ita docuit Gregorius Arimin. in 2. sent. dist. 26. quæst. 1. art. 1. conc. 2. et dist. 29. quæst. 1. art. 2. quem secutus est ex antiquioribus Joannes Capreolus in 2. dist. 28. quæst. unica, artic. 3. in responsione ad argumenta contra primam conclusionem, ex recentioribus Gaspar Cassalius lib. 1. de quadripartita iustitia cap. 32.

Contra sentiunt, posse cognosci viribus naturæ, et auxilio Dei generali, aliquod verum morale, omnes fere alii Theologi, ut Albertus in 2. dist. 28. artic. 1. S. Bonaventura ibidem artic. 2. quæst. 3. Scotus ibidem quæst. unica. Richardus ibidem. Durandus ibidem, quæst. 1. Dominicus a Soto lib. 1. de natura et gratia, cap. 20. et idem docere vi-

detur S. Thomas in 1. 2. quæst. 109. art. 1. Quæ sententia posterior verissima nobis esse videtur, et eo libentius eam amplectimur et defendimus, quo magis displicet adversariis, ac præsertim Joanni Calvino in 2. lib. *Institut.* cap. 2. §. 24. 25. et 26.

CAPUT II.

Probat, posse hominem suis viribus cognoscere aliquod verum morale.

Dicimus igitur in statu naturæ corruptæ non ita extinctum esse lumen rationis practicæ, quin possit cum solo auxilio Dei generali, aliquod verum morale cognoscere, quamvis alioqui in multis sæpe fallatur et erret, nisi divina illustratione et gubernatione dirigatur.

Posteriorem hujus sententiæ partem, satis probat experientia, neque opus erit de ea disserere, cum neque ab ullo negetur, et multa sint a nobis dicta in 3. lib. de peccato originis cap. 9. Priorem partem probare possumus ex divinis litteris, ex Patrum testimoniis, et ex ipsa ratione.

Ex divinis litteris habemus in primis illud Psalm. IV. *Multi dicunt, quis ostendit nobis bona? Signatum est super nos lumen vultus tui Domine* (1). Ubi Propheta docet non posse excusari per ignorantiam, homines, si non servant præcepta moralia, cum ab ipsa natura lumen in corde impressum habeant, ut S. Cyrillus exponit lib. 1. in Joan. cap. 9.

Non dissimilis locus est in Psalm. LVII. *Si vere utique iustitiam loquimini, recte iudicate filii hominum* (2). Significat enim Propheta, omnes homines habere in corde impressa quædam præcepta iustitiæ, et ideo inexcusabiles esse, cum ea non servant, quæ ignorare non possunt: « Cui iniquo, inquit Augustinus in comment. hujus loci, non facile est loqui iustitiam? aut quis de iustitia interrogatus, quando causam non habet, non facile respondeat quid sit iustum? »

Huc etiam pertinet illud ad Rom. 1. *Cum Deum cognovissent, non Deum glorificaverunt* (3). Ostendit enim Apostolus, potuisse Gentiles per cognitionem unius Dei ex creaturis acceptam, abstinere a cultu Idolorum, et ideo esse inexcusabiles, quod veritatem Dei in

injustitia detinuerint, et mutaverint gloriam incorruptibilis Dei, in similitudinem imaginis corruptibilis hominis.

Sed est et aliud insigne testimonium in eadem epistol. ad Rom. cap. II. ubi sic Apostolus loquitur: *Cum gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea, quæ legis sunt, faciunt, ejusmodi legem non habentes, ipsi sibi sunt lex, qui ostendunt, opus legis scriptum in cordibus suis, testimonium reddente illis conscientia, ipsorum etc* (4). Quo loco demonstrat Apostolus, ethnicos, qui legem scriptam non acceperunt, solo lumine rationis quædam cognoscere, quæ ad honeste vivendum pertinent. Id enim significat illud: *Ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis*; hoc est, ostendunt, in corde se scriptum habere, quid sit faciendum, ut recte, et cum ratione vivatur. Quia vero hic locus insignis est, et non solum quæstioni, quam nunc tractamus, sed etiam sequenti deserviet, paulo diligentius considerandus est.

Duæ sunt hujus loci explicationes a veteribus indicatæ. Una est Origenis et Ambrosii, in comment. ad hunc locum. Item S. Augustini in lib. de spiritu et littera cap. 26. et 27. et S. Fulgentii lib. de gratia Christi cap. 26. qui totum hunc locum referunt ad Christianos, ex gentibus conversos. Illud autem: *Naturaliter quæ legis sunt, faciunt*, docet Augustinus non excludere gratiam, sed positum esse ad significandum, virtutem esse secundum naturam, vitium contra naturam. Ratio potissima hujus sententiæ est, quoniam in hoc ipso capite B. Paulus dicit, factores legis justificari, ex quo sequitur, ut gentes, quæ legem non habentes, quæ legis sunt, faciunt, omninoificentur. Constat autem ex hac eadem epistol. cap. 3. et 4. neminem sine Christi fide justificari: Quare necesse est, ut gentes, de quibus hic agitur, non sint infideles, sed fideles.

Altera expositio est communior, hæc Apostolica verba de gentibus illis esse intelligenda, quæ Christum ignorantes, solo naturali lumine ducebantur. Ita exponunt Græci communiter. ut Chrysost. Theodor. Theophyl. et Acumen. in comment. hujus loci. Et auctor operis imperfecti in Matt. Hom. 8. Item multi ex Latinis, ut S. Cyprianus lib. 3. ad Quirinum ex Latinis, ut S. Hieronymus in epistol. ad Algasiam quæst. 8. et Haymo in hunc locum. Sanctus etiam Augustinus in libro de

(1) Psal. IV, 6. — (2) Psal. LVII, 2. — (3) Rom. I, 21. — (4) Rom. II, 14.

spiritu et littera, cap. 28. non reprobatur hanc expositionem posteriorem, tametsi priorem magis probet. Idem autem in lib. 4. adversus Julian. cap. 3. utramque expositionem admittit, et in Psalm. cxviii. Conc. 25. solius posterioris mentionem facit, eaque utitur ad probandum, omnes peccatores esse prævaricatores legis, quandoquidem iuxta hunc locum Apostoli, etiam Ethnici, qui legem videntur non habere, legem naturæ scriptam in corde gerant. Denique eadem est sententia recentiorum, ut S. Thom. Cajetani, Dominici a Soto, et aliorum in hunc locum, Joan. Driedon. in lib. de capt. et redemptione humani generis, tract. 4. cap. 2. part. 2. et Ruardi Tapperi in defensione articuli de libero arbitrio.

Hæc explicatio, ut est communior, ita quoque est verior. Nam id constat in primis ex proposito et intentione B. Pauli. Voluit enim ostendere in 1. part. epist. necessitatem fidei Christianæ, sine qua nemo coram Deo justificari potest, sive is gentilis sit, sive Judæus. Ad hoc ostendendum demonstravit in 1. cap. principes et magistros primarios gentilium, videlicet Philosophos, qui sapientissimi et optimi habebantur, gravissimis sceleribus etiam contra naturam coopertos fuisse.

Deinde in 2. cap. idem ostendit de Judæis, qui tametsi legem scriptam digito Dei acceperant, nihilominus multis maximisque peccatis inveniebantur obnoxii. Ex quibus effecit, omnes, esse peccatores, et egere gloria Dei, et quicumque in lege peccaverunt, per legem esse judicandos, qui autem sine lege peccaverunt, sine lege perituros. Quoniam vero durum et iniquum esse videbatur, ut qui sine lege peccaverunt, tamquam prævaricatores punirentur. Ideo addidit, eos etiam qui sine lege, scripta videlicet in tabulis, peccaverunt, non omnino sine lege fuisse, quando quidem ex eo, quod interdum faciunt aliqua opera legis, ostendunt se habere in cordibus legem à Deo impressam.

Deinde idem intelligi potest ex illa voce, « gentes », nam Scriptura sacra nomen gentis, absolutè positum, ferè semper usurpat pro infidelibus, ut Matth. vi. *Hæc enim omnia gentes inquirunt.* Luc. xviii. *Tradetur enim gentibus et illudetur.* I ad Corinth. i. *Judeis quidem scandalum, gentibus autem*

stultitiam, nobis autem etc. I ad Corinth. v. *Fornicatio auditur inter vos, qualis nec inter gentes.* I Corinth. x. *Sine offensione estote Judæis, et gentibus, et Ecclesie Dei.* I ad Corinth. xii. *Scitis enim cum gentes effetis, ad simulacra muta prout ducebamini, etc.* (1).

Accedit etiam illud: *Qui legem non habent,* quod recte dicitur de gentibus nondum conversis ad Christum; de gentibus autem, quæ per fidem, et Baptismum in Ecclesiam intraverunt recte dici non potest; cum in ipso initio Catechumenis tradatur Decalogus, cum symbolo fidei.

Denique vox illa, *naturaliter*, satis aperte significat, Apostolum loqui de lumine, quod habetur ex natura. Declarat enim idem Apostolus quid sit *naturaliter*, cum ait: *Testimonium illis reddente conscientia ipsorum.* Quod est idem, ac si dixisset, ideo naturaliter quæ legis sunt faciunt, quia si secus facere, velint conscientiam reclamantem sentiunt, et certe in Scripturis vox, *naturaliter*, ita solet accipi, ut id fieri dicatur naturaliter, quod fit dictante, et movente natura, ut in epist. Judæ: *Quæcumque naturaliter tamquam muta animalia norunt, in his corrumpuntur* (2). Et II Petr. ii. *Hi vero velut irrationalia pecora, naturaliter in captionem et perniciem, in his quæ ignorant, blasphemantes in corruptione sua peribunt* (3).

Neque argumentum illud de justificatione pro sententia priore concludit. Nam cum Apostolus dicit, factores legis justificandos, loquitur de illis, qui totam legem observant: Nam ut dicitur Jacobi ii. *Qui offendit, in uno, factus est omnium reus* (4). Hoc autem loco non docet Apostolus, gentes, quæ legem non habent, naturaliter totam legem observare, sed eas ostendere opus legis, scriptum in cordibus suis, quando quæ legis sunt faciunt, id est, cum aliquid operantur, juxta normam legis.

Ad hæc loca Scripturæ fortasse responderi posset, non colligi ex his, cognosci naturali lumine verum morale in particulari, sed solum in universali. Quod quidem Calvinus admittit et adducit testimonium Aristotelis, qui docet incontinentem vere judicare de propositione universali, sed errare in particulari.

Cæterum hæc responsio facile refellitur, nam quod attinet ad primum locum ex

Psalm. iv: interroganti: *Quis ostendit nobis bona.* Non satisfaceret Propheta, dicens: *Signatum est super nos lumen vultus tui* (1). Si eo lumine non posset cognosci bonum in particulari, eo modo, quo cognosci necesse est, ut fiat opus bonum. Quid enim prodest cognitio illa universalis, ad hoc ut fiat opus bonum, nisi colligi possit ex ea naturaliter cognitio particularis? actiones enim singulares sunt, non universales. Pari ratione in secundo et tertio testimonio accusantur peccatores, quod cum cognoscant quid sit justum, non tamen juste operentur: at certe digni essent excusatione, si solum in universali verum morale cognoscerent, in particulari vero id cognoscere non valerent. Denique in postremo loco B. Paulus colligit ex operatione cognitionem; scribit enim, gentes ostendere opus legis scriptum in cordibus, ex eo quod faciunt ea quæ legis sunt. Atqui opera legis in particulari fiunt, erit igitur etiam cognitio particularis. Præter hæc testimonia Scripturæ, non desunt etiam apertissima loca sanctorum Patrum.

Sanctus Joannes Chrysostomus homil. 54. in Genes. in ipso principio: « Nullus, inquit, pretextat, quod ignorans virtutem negligat, vel quod non habeat aliquem vitæ ducelem et demonstratorem. Sufficientem enim magistrum habemus conscientiam, et fieri non potest, ut quis illo adjumento privetur. Nam simul cum formatione hominis implantata est scientia faciendorum, et non faciendorum. »

S. Hieronymus in epist. ad Algasiam quæst. 8. « Lex, inquit, quæ in corde scribitur, omnes continet nationes, et nullus est, qui hanc legem nesciat. Unde omnis mundus sub peccato est, et universi homines prævaricatores legis sunt, et ideo justum judicium Dei est. »

S. Augustinus in Psalm. lvii: « Manu formatoris nostri in ipsis cordibus veritas scripsit, Quod tibi non vis fieri, ne facias alteri. Hoc et antequam lex daretur, nemo ignorare permissus est, ut esset unde judicarentur, et quibus lex non esset data. »

S. Prosper in lib. contra Collatorem cap. 22. « Quis, inquit, ambigat, hanc sapientiam humano generi, ad temporalis vitæ utilitatem, ex naturæ a Deo conditæ superesse reliquit? Si enim nec ad ista terrena ordinanda rationalis animi vigeret ingenium, non

vitiata esset, sed extincta natura. » Vide etiam Fulgentium in lib. de incarnatione et gratia Christi cap. 26.

Addi possunt ad extremum etiam rationes. Prima ratio. Pharaon rex Ægypti, quamvis perditissimus esset, cognovit tamen aliquid verum morale in particulari, cum ait Exod. ix. *Peccavi, Dominus justus, ego et populus meus impius* (2): neque verisimile est, id cum cognovisset per speciale adjutorium Dei, cum potius contra testetur Scriptura, subtractum ei fuisse speciale auxilium, cum ait ibidem: *Induravit Dominus cor Pharaonis.*

Secunda ratio, Omnis potentia naturalis potest circa objectum sibi proportionatum, cum solo generali auxilio aliquem actum exercere; alioqui otiosa et supervacanea esset: est autem intellectus humanus potentia naturalis, et ejus objectum proportionatum, est verum morale, id est, bonum, secundum rationem, sive in universum, sive in particulari. Igitur potest intellectus humanus cum solo auxilio generali verum aliquid morale, etiam in particulari cognoscere.

Tertia ratio. Homo sine auxilio speciali cognoscit verum morale in universum, id est, prima principia doctrinæ moralis, ut omnes fatentur: igitur poterit etiam sine auxilio speciali conclusiones aliquas, saltem faciliores, inde deducere. Idem enim est lumen, per quod prima principia intelligimus, et quo per discursum conclusiones ex principis illis deducimus. Et re vera incredibile est, scire hominem non licere rem alienam sibi usurpare; et rursus scire, rem aliquam esse alienam; et tamen non posse sine speciali auxilio judicare rem illam sibi non esse tollendam.

CAPUT III.

Solvuntur argumenta contra doctrinam capituli superioris.

Adversus ea, quæ superiore capite definita sunt, objicit Gregorius Ariminensis, et post eum Joannes Calvinus illud Apostoli ex cap. 3. posterioris ad Corinthios: *Non sumus sufficientes cogitare aliquid ex nobis, tamquam ex nobis, sed sufficientia nostra ex Deo est.* Respondeo: Non loquitur Apostolus de qua-

(1) Matth. VI, 32; Luc. XVIII, 32; I Corin. I, 23; ibid. V, 4; ibid. X, 32; ibid. XII, 2. — (2) Jud. 10. — (3) II Petr. II, 12. — (4) Jacob. II, 10.

(1) Psal. IV, 6. — (2) Exod. IX, 27. — (3) II Corin. III, 5.